

**Душан Ј. Мартиновић, ГЕНЕРАЛИ ИЗ ЦРНЕ ГОРЕ У РУСКОЈ
ВОЈСЦИ**
ЦИД, Подгорица 2003.

Ако се каже да је у великој руској војсци крајем осамнаестог и у деветнаестом вијеку било тридесет генерала и адмирала поријеклом с простора данашње Црне Горе, сада малене и малобројног становништва, може то дјеловати необично па чак и недовољно увјерљиво. Но, овдје је ријеч само о генералима и адмиралима, а не и о многим другим официрима с нижим чиновима и звањима (мајори, капетани, поручници итд). Један од таквих био је и мајор Јован Бољевић, доктор филозофије, који се, како сматра истраживач Душан Мартиновић, повукао из руске војске да би се вратио у Црну Гору гдје се представио се као руски цар Петар Трећи и наметнуо Црногорцима као цар (Шћепан Мали).

Обимна студија познатог истраживача наше културне, политичке, војне, просвјетне и укупне прошлости, др Душан Ј. Мартиновића, „Генерали из Црне Горе у Руској војсци” отклања све недоумице и резерве. Ради се о свеобухватном и обзирном истраживачком пројекту који нуди неоспорне документе о овом, да тако кажемо, феномену. Маниром марног научног радника који иза себе има више десетина оваквих и сличних пројеката, др Мартиновић је и ово дјело успјешно довео до краја те га, захваљујући издавачкој кући ЦИД из Подгорице, понудио читаатељству. На темељу богатог личног искуства и одговарајуће грађе он је, увјерљиво одговорио на питање које се од почетка намеће - откуда толико наших људи у Руској војсци? Када и како су тамо доспјели?

У уводном дијелу књиге, насловљеном „Руско-црногорски односи”, аутор подсјећа да су пријатељски односи између ове двије државе успостављени још за вријеме Петра Великог (1682-1725) а освједочени кроз три сљедећа стољећа, нарочито заједничком борбом противу истог непријатеља - Османске империје. Те политичке, дипломатске и војне везе Мартиновић разрађује хрополошки и детаљно. Почеле су обостраним наканама а текле једним смјером. Прво су Руси позивали Црногорце да би формирали гранична насеља и војску према југу, тј. према Турској. Затим су Црногорци, исцрпљени ратовима с Турцима, тражили од Руса да приме дио црногорског живља како би спасили голе животе. Тако овај истраживач казује о насељавању јужнословенских народа, тиме и Црногораца, на јужним границама Русије, према Турцима и Татарима. Тамо су основана два насеља: Нова Србија и Славеносрбија, с више хиљада граничарских породица. Било је то средином осмнаестог вијека, о чему у књизи постоји доста података (године, локалитети, бројке итд). Слједи приказ оног другог таласа пресељавања - миграције Црногораца у Русију у вријеме великих ратова с Турцима. Како Мартиновић утврђује, само од 1756-1759. године до Москве је стигло пет група са око 1500 душа. Аутор говори исцрпно и о другим сеобама.

Слједи трећи вид одласка Црногораца у Русију, овога пута младих, који су се у великом броју тамо школовали. Тако Мартиновић нуди исцрпно податке о школовању младих Црногораца у руским средњим школама (војним, духовним, трговачким, стручним, гимназијама итд) као и о многима који су тамо студирали (медицину, право, теологију, филозофију итд). О ученицима и студентима наводи бројне податке по школама и областима студија а свршене студенте помиње поименично. Многи од ових младих људи, нарочито они који су завршавали војне школе, остајали су у Русији и приступали руској војсци. Но, било је и оних који су официрску каријеру, по сили, започињали и у аустријској или некој другој западној војсци али су, чезнући за братским словенским народом, упркос скоро непремостивим административним запрекама и изузетно тешким условима путовања, стизали до Русије те тамо настављали бриљантне официрске каријере. О томе Мартиновић такође исцрпно и документовано свједочи.

Завршавајући уводно поглавље, др Душан Мартиновић, уз општи поглед на учешће људи из Црне Горе у руској војсци а посебно морнарици, истиче да су за Русе били нарочито интересантни бокељски

морнари, прекаљени на узбурканим морима широм свијета, па је њихово приступање руској морнарици почело још у вријеме руско -турског рата (1769-1774).

У другом, средишњем и кључном дијелу ове студије, истраживач је за ових тридесет високих руских официра из Црне Горе (25 генерала и 5 адмирала) дао обимне податке. Ту је, прво, цјеловит и опширан животопис свакога од њих (само за тројицу нису прикупљени сви релевантни подаци), затим извори и литература на основу чега су писани портрети ових личности. Слиједи осврт на рад оних који су се бавили стваралаштвом у струци, публицистиком, књижевношћу итд. (а било је таквих више), њихове биобиблиографије, литература о њиховим дјелима итд. Сви они су, како се види, били храбри и вјешти ратници, нарочито на границама, извршавали многе друге задатке, калили се и доказивали, успињали се к високим чиновима, добијали заслужена признања и одликовања, друштвене титуле, имања итд. Први на овом списку је Никола I Петровић - Његош (краљ Никола) који, истина, за разлику од свих осталих, није непосредно учествовао у руској војсци, али му је звање генерал-фелдмаршала додијелио руски император Николај Други за многе тешке борбе и побједи над Турцима, сталну војну и другу сарадњу с Русијом као и за бројне друге заслуге. Да поменемо још неке од истакнутих војних прегалаца: Матија Змајевић, Симеон Стефановић Пишћевић, Марко Ивановић Војновић, Марко Ивљевић, Петар И. Ивљевић, Тодор Ј. Мирковић, Крсто Гвозденовић, Јован Поповић Липовац, Данило Петровић - Његош и др. Њихове биографије пуне су успјеха али и трагике, тегиба, патњи. Писао их је Мартиновић надахнуто, аргументовано па понекад дјелују као библијско-јеванђељске приче.

Треће поглавље, „Хрестоматија”, садржи избор из објављених докумената: грамата, писама, тестамената, извјештаја, расправа, петиција итд. који доста говоре о сталним везама Русије и Црне Горе, раду, карактеру и поступцима личности које су учествовале у тој сарадњи, затим о животу људи и времену на које се ова студија односи.

Четврто поглавље, „Трагом архивских докумената”, доноси мноштво изворне грађе сачуване у руским и другим архивима која углавном говори о поријеклу, друштвеном статусу и другим карактеристикама из живота породица чији су чланови заступљени у овој књизи. Грађа је дата у преводу и фототипски (вјерне и сасвим читљиве репродукције оригинала), шта дјелује веома упечатљиво.

Упркос неким мањим недоследностима код техничке обраде, књига у том погледу и у погледу визуелне обраде дјелује импресивно. Илустрована је са преко стотину ликовних прилога (цртежа, слика, фотоса, итд.) тематски везаних за њен садржај. Посебно дивљење и похвалу заслужује поступак репродукције ликовних прилога и архивске грађе што је, заиста, доведено до завидног нивоа.

Светозар Радоњић Рас